

УДК 7.071.2(437)(477.45.21)

Кузів М. В.

Кам'янець-Подільський національний  
університет імені Івана Огієнка

## ХАРАКТЕРНІ РИСИ ВИКОНАВСЬКОГО МИСТЕЦТВА ЧЕСЬКОГО МУЗИКАНТА ЗДЕНЕКА КОМІНЕКА ТА ЙОГО РОЛЬ У КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ ПОДІЛЛЯ

**Кузів М. В. Характерні риси виконавського мистецтва чеського музиканта Зденека Комінека та його роль у культурному житті Поділля.** У статті на основі архівних, документальних та історичних матеріалів висвітлено процес становлення творчої діяльності чеського скрипаля і диригента Зденека Комінека на Поділлі у першій половині ХХ ст. Розглянуто творчі досягнення видатного музиканта в контексті культурологічних процесів того часу. Акцентується увага фахівців на непересічній постаті музиканта, яка дотепер залишалася поза увагою дослідників музичного мистецтва. У статті визначаються головні соціокультурні функції військового капелмейстерства та характерні риси виконавської стильової манери скрипаля Зденека Комінека. На основі публікацій у вітчизняній регіональній пресі вдалося відстежити тогочасний репертуар музиканта. У статті виконавська діяльність Зденека Комінека розглядається з точки зору двох базових напрямків: виконання обов'язків капелмейстера оркестру та безпосередня концертно-виконавська діяльність як скрипаля. Охарактеризовано регіональну специфіку даного етапу в історії розвитку подільського музичного мистецтва та культури регіону.

**Ключові слова:** виконавство, оркестр, капелмейстер, музична культура, стильова манера, Зденек Комінек.

**Кузів М. В. Характерные черты исполнительского искусства чешского музыканта Зденека Коминека и его роль в культурной жизни Подолья.** В статье на основе архивных, документальных и исторических материалов проанализирован процесс становления творческой деятельности чешского скрипача и дирижера Зденека Коминека на Подолье в первой половине ХХ в. Рассмотрены творческие достижения выдающегося музыканта в контексте культурологических процессов того времени. Акцентируется внимание специалистов на незаурядной личности музыканта, которая до

сих пор оставалась без внимания исследователей музыкального искусства. В статье определяются основные социокультурные функции военного капелмейстерства и характерные черты исполнительской стильовой манеры скрипача Зденека Коминека. На основе публикаций в отечественной региональной прессе удалось отследить репертуар этого музыканта. В статье исполнительская деятельность Зденека Коминека рассматривается с точки зрения двух базовых направлений: выполнение обязанностей капелмейстера оркестра и непосредственная концертно-исполнительская деятельность в качестве скрипача. Охарактеризована региональная специфика данного этапа в истории развития подольского музыкального искусства и культуры региона.

**Ключевые слова:** исполнительство, оркестр, капелмейстер, музыкальная культура, стильовая манера, Зденек Коминек, Подолье.

**Kuziv M. Characteristic features of the performing arts of the Czech musician Zdenek Kominek and his role in the cultural life of Podillya.**

**Formulation of the problem.** A natural aspect of the existence and development of the Ukrainian musical culture is the research in the field of musicology and ways of protecting cultural and artistic achievements. The various conditions for the emergence and existence of certain historical and national phenomena in Ukraine, predetermine a special attitude to the preservation and use of national and cultural products at the appropriate civilized stage.

**Research analysis.** The analysis of the sources of artistic, cultural and pedagogical orientation indicates that little-known pages of the cultural development of the Podillya region, the functioning of certain foundations and educational institution was revealed by the underground scholars M. A. Pechenyuk, V. F. Ivanov and R. S. Rimar. In their works, the activity of Z. R. Comineka is elucidated as well. However, none of the authors mentioned analyze in details the role and significance of the Czech musician Z. Kominek in the development of musical culture in Kamianets region.

The purpose of this article is to investigate the most important aspects of the performance of the Czech violinist and conductor Z. Kominek and determine his role in the musical culture of Kamyanetschyna.

**Presenting main material.** Performing activities of Czech musicians, especially violinists and conductors, marked the flowering of Czech art of the first half of the XX century. In spite of not always favorable living conditions, they were able to develop their art and influence the musical culture of European countries, including Ukraine.

Military cappella players of the late XIX – first half of the XX century made not only significant contribution to the development of military wind music, but also contributed to the elevation of musical culture of provincial towns in general. The peculiarity of these orchestras was determined by the individual level and status of the capellesters, as well as the value of the groups in the cultural life of the region.

The activities of military orchestras of that time can be divided into two components: the participation of orchestras in the activities envisaged by military charters and other regulations and the performance of military

Рецензент статті: Урсу Н., доктор мистецтвознавства, професор, зав. кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації творів мистецтва, Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка

musical groups at concert, cultural, entertainment and dance shows.

The first component consists in the execution of various musical works of the service-building repertoire at military parades, church ceremonies, meetings and leadings of officials, servicemen funeral, etc.

The second component includes the following forms of military orchestras activity: performance in parks, gardens, skating rinks, participation in charity balls with concert parts, serving dance evenings, participation in literary-musical-dance evenings, performances during intermissions of dramatic performances and films, musical accompaniment of films, service of lunches, and so on. There was no significant event in the socio-political and cultural life of the region without military music. However, the province was characterized by the frequent movement of regiments to new parking, their participation in hostilities, which led to changes in the repertoire of orchestras, as well as variation of orchestral complement.

The same fate fell on the 47 Ukrainian infantry regiment, to which Zdenek Kominek traveled to destination in 1911, thinking of residence and work in Vinnytsia and finding himself in Kamyanets-Podilsky.

The performance of Zdenek Kominek can be considered from the point of view two main, basic directions: performance of duties of the conductor of the orchestra and direct concert-performing activity as a violinist.

It is possible to note the double role of Comineka in the work of orchestra on the one hand he was a separate leader; acted with the collective as a conductor; On the other – often poured into the ensemble as a performer and took the position of the first violin. This, as a confirmation, can be read in numerous concert announcements in newspapers.

Zdenek Kominek's unique charisma, his complex and multifaceted creative activity as a conductor, is that he combines, on an equal footing, both intellectual and affective phenomena in each of the stages of his heuristic activity. The high level of intelligence and performance allowed him and his team to hold the audience for a long time not distracted, helped to get the most pleasure and complicity from listening to the works.

Zdenek Kominek's professional work organically combines performance, educational, pedagogical and organizational work, and leads him into a rank of musician of a universal type, a coordinator and conductor of social and spiritual life.

In the articles "Evening of Chamber Music" and "The Knight of the Violin", as well as in other materials, and memories of people who remember Zdenek Kominek, it is noted following characteristic features of his performance:

- charisma, which fascinated and made the audience extraordinary impressioned;
- masterful technique of fingers and bow;
- full, thick tone of the performance, juicy and full of sound;
- absolute purity and melody of sound;
- somewhat romantic manner of performance;
- purity of intonation;
- refinement in the performance of double notes, chords, flagellet, stacato;
- artistic performance, artistry;
- lightness, free unobtrusive command of the instrument;
- high professionalism, culture of musical work performance.

Zdenek Kominek's performance, of course, was at the highest professional level and could satisfy the most demanding tastes of both music art lovers and his colleagues, musicians. His performing skills were all-encompassing and impeccable.

**Conclusions.** Thus, the facts of the activities of the Czech musician-violinist Zdenek Kominek give an opportunity to speak about the influence of his personality on the state of musical culture on Kamyanetschina, which was carried out as an important part of the cultural and historical process of the Podillya region. It is worth mentioning his extra activities in the field of popularizing musical art through teaching in city schools, participating in concerts, various events, encouraging students to take an effective example of raising the level of spiritual, cultural and, in particular, musical education of the region's population.

This material will complement lecture courses on "History of Ukrainian Music", "Ukrainian Music Pedagogy" and "Music Education in Podolia", will expand the subject for writing abstracts and term papers. This article makes it possible to recreate more fully one of the pages of the historical establishment of Podillya culture by the example of the Czech musician Zdenek Kominek, without violating the general concept of the development of the musical culture of the region.

**Keywords:** performance, orchestra, capeller, musical culture, stylish manner, Zdenek Kominek.

**Постановка проблеми.** Закономірним аспектом існування й розвитку української музичної культури є дослідження в галузі музикознавства та шляхів охорони культурно-мистецьких здобутків. Різноманітні умови виникнення та існування певних історико-національних явищ на землях України зумовлюють особливе ставлення до збереження й використання вітчизняного культурного доробку на відповідному цивілізованому щаблі.

**Аналіз джерел** мистецького, культурологічного і педагогічного спрямування вказує на те, що подільськими науковцями М. А. Печенюк, В. Ф. Івановим, Р. С. Римар розкриваються маловідомі сторінки розвитку культури подільського регіону, функціонування певних фондів і навчальних закладів. У своїх працях згадані дослідники лише торкаються або згадують прізвище та деякі факти діяльності Зденека Рудольфовича Комінека (1882–1950). Проте жодна з публікацій детально не аналізує характерні особливості виконавського мистецтва, роль та значення чеського музиканта Комінека в розвитку музичної культури подільських теренів.

**Мета** даної статті — дослідити найбільш вагомі сторони виконавської діяльності чеського скрипаля і диригента З. Комінека та визначити його роль у музичній культурі Поділля.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Виконавська діяльність чеських музикантів, зокрема скрипалів і диригентів, ознаменувала розквіт музичного мистецтва першої половини ХХ століття. Цьому факту сприяв високий професійний рівень підготовки фахівців у вищих музичних навчальних закладах європейського формату. Незважаючи на не завжди

сприятливі умови життя, вони змогли високо розвинути своє мистецтво і впливати на музичну культуру європейських країн, серед яких була і Україна.

Зденек (Зденко) Рудольфович Комінек є однією з недостатньо вивчених особистостей, яка прислужилася своєю обдарованістю і життям українському, зокрема подільському, мистецтву. Він народився 8 червня 1882 року в сім'ї Рудольфа і Марії (у дівочтві — Вельварська) Комінеків у місті Прага, яка на той час перебувала під юрисдикцією Австро-Угорської імперії (тепер Республіка Чехія). Він був старшою дитиною в сім'ї. Після закінчення чотирьох класів гімназії З. Комінек вступив на навчання у Празьку консерваторію по класу скрипки. Безпосередніми консерваторськими професорами З. Комінека були знамениті Отакар Шевчик і Отто Мажак. У Чесько-Слов'янській академії в нього викладав професор Віллі Станіслав.

Перед переїздом до України, у 1900–1902 роках, Комінек концертував у Богемії, Німеччині і Угорщині. Ще під час навчання, у 1901 році, отримав призначення на посаду асистента професора скрипового класу при названій Чесько-Слов'янській академії і працював там упродовж 1902 року [1, с. 32].

У той же час він обіймав посаду капельмейстера воєнного оркестру балету Празького німецького земського театру. З 1905 по 1909 рік викладав скрипку в академії. Протягом років роботи зарекомендував себе професійним викладачем і проявив себе талановитим диригентом [6]. Ці дві посади він обіймав до самого виїзду до України 1911 року.

Виконавське мистецтво Зденека Комінека може бути розглянуте з погляду на два магістральних, базових напрямки: виконання обов'язків капельмейстера оркестру та безпосередня концертно-виконавська діяльність як скрипаля.

Військові капельмейстери кінця XIX — першої половини XX століття зробили не лише значний внесок у розвиток військових духових оркестрів, а й сприяли піднесенню музичної культури провінційних містечок у цілому. Особливість цих оркестрів визначалася індивідуальним рівнем і статусом капельмейстерів, а також значенням колективів у культурному житті регіону.

У першій половині XX століття військові оркестри відчували гостру нестачу у кваліфікованих керівниках, що пояснювалося відсутністю розвинутої системи професійної військової музичної освіти на теренах Російської імперії. Умови армійської служби, особливості функціонування військових оркестрів пред'являли специфічні вимоги до їх керівників. Діяльність військових оркестрів того часу можна розділити на дві складові: участь оркестрів у заходах, передбачених військовими статутами та іншими нормативними актами, та гра військових музичних колективів на концертних, культурно-видавничих і танцювальних імпрезах [3, с. 118].

Перша складова полягає у виконанні різноманітних музичних творів службово-стройового

репертуару на військових парадах, церковних церемоніях, зустрічах і проходах офіційних осіб, похоронах військовослужбовців тощо.

До другої складової можна віднести наступні форми діяльності військових оркестрів: гра в парках, садах, на ковзанках, участь у благодійних балах із концертними відділеннями, обслуговування танцювальних вечорів, участь у літературно-музично-танцювальних вечорах, виступи в антрактах драматичних вистав і кінофільмів, музичний супровід кінофільмів, обслуговування обідів і т. ін.

Поширенню колективного інструментального виконавства європейського типу в Україні сприяли капельмейстери-іноземці. На основі існуючих у науковому обігові матеріалів наведемо імена окремих музикантів: поляків І. Вітковського, М. Вигорницького, німців Д. Краузе, Ф. Шульца, чехів К. фон Лау, Ф.-К. Бліми, італійців Дж. Сарті, Л. Джервазі, австрійця А. Пфейфера та ін. [4]. До когорти запрошених іноземних капельмейстерів високого класу потрапив і Зденек Рудольфович Комінек.

Без військової музики не обходилася жодна значуща подія в суспільно-політичному і культурному житті регіону. Однак для провінції було характерно часте переміщення полків на нові стоянки, що спонукало до частих змін оркестрів, репертуару, а також варіювання оркестрових складів [3, с. 64].

Та сама доля спіткала 47 український піхотний полк, до якого 1911 року за призначенням їхав Зденек Комінек, розраховуючи на проживання і працю у Вінниці — й опинившись у Кам'янці-Подільському.

Комінеку на теренах Кам'янецьчини довелося виконувати складне завдання — керувати різними як за складом, так і за призначенням оркестрами. Як капельмейстер, він займався питаннями розміщення учасників оркестру на концертній естраді чи в оркестровій ямі місцевого театру, набору учасників оркестру, підбору репертуару з його подальшим опрацюванням. Маєстро зазначав, що всі аспекти роботи з оркестром відіграють для нього важливу роль і скеровані на забезпечення цілого корпусу художніх, психологічних, організаційних, акустичних та інших завдань. Щоразу Комінек підходив до вирішення цих питань індивідуально, відпрацьовуючи та відшліфовуючи практикою виконавства основні засади логіки взаємозв'язку усіх складових колективу. Важливими тут були як зовнішня організація, так і функціональне об'єднання інструментів, тембральне поєднання і, звичайно ж, збалансованість звучання. У сучасній оркестровій діяльності поруч із «європейським» та «американським» типами розміщення, які стали вже традиційними, існує третій — індивідуалізований вид. Зденек Комінек почав використовувати цей тип уже на початку XX століття.

Можна відмітити подвійну роль Комінека у роботі оркестру: з одного боку, маєстро був відокремленим керівником, виступав із колективом як диригент; з іншого — нерідко вливався в ансамбль

як виконавець і займав позицію першої скрипки. Про це, як підтвердження, можна прочитати в численних оголошеннях про концерти в місцевих газетах [6].

Учений Ю. Лошков слушно зауважує, що «...використання скрипки в процесі керівництва колективним виконанням зумовили її передову позицію в сольному виконавстві того часу. Цей фактор вплинув на специфіку диригування, яка виявилася в уособленні на практиці керівника та виконавця, тобто керівну функцію здійснював музикант, який водночас виконував одну з провідних інструментальних партій. Використання ж скрипки в процесі диригування є логічним продовженням еволюційного шляху зближення “шумного” диригування та мануальної техніки» [4].

Таким чином, можна констатувати, що З. Комінек для оркестру, котрий діяв під його орудою, був тією унікальною творчою особистістю, яка поєднувала у собі, з одного боку, «опосередкований» вид творчості: і на рівні самостійного опрацювання, і під час репетиційного процесу із творчим колективом; з іншого — разом із представниками «прямого» виду брав безпосередню участь у процесі виконання музичного або музично-сценічного твору, навіть більше: найактивніше впливав як у творчому, так і у професійному плані на весь виконавський процес.

Багато часу З. Комінек приділяв створенню гармонії між собою як диригентом і творчим колективом у процесі публічного виступу, що сприяло налагодженню емоційно-сміслового потоку, завдяки якому стають можливими підпорядкування всіх компонентів композиції ідеї твору, співрозмірність частин одна за одною і до цілого, стрункість виконуваного твору. Прагнення в досягненні гармонії для З. Комінека було важливою вимогою на всіх рівнях процесу диригентської діяльності та постає її головною естетичною цінністю, якої він прагнув як керівник ансамблю.

Унікальна харизма Зденека Комінека, його складна та багатогранна творча діяльність як диригента полягає в тому, що він поєднував у собі на рівноправних засадах як інтелектуальні, так і афективні явища на кожному з етапів своєї евристичної активності. Високий рівень інтелекту та виконавства дозволяв йому та його колективу довгий час тримати глядачів у напруженні, не давав відволіктися, допомагав отримувати максимум насолоди від прослуховування творів.

Професійна діяльність Зденека Комінека, у якій органічно поєднано виконавську, просвітницьку, педагогічну та організаційну роботу, виводила його до рангу універсального типу музиканта — координатора і провідника суспільно-духовного життя.

Свідченням високого професіоналізму Зденека Комінека як виконавця є стаття музичного критика А. Петренка в газеті «Наш шлях» за червень 1920 року «Вечір камерної музики». Автор ділиться враженнями після відвідання концерту, організованого

гуртком аматорів камерної музики під загальним керуванням відомого скрипаля Празької академії музики Зденека Комінека.

Він, зокрема, пише, що «...ознайомившись з програмою, оголошеною в афішах, визнаю, я йшов на цей концерт з певним упередженням, але перший виконаний номер програми переконав мене, що таке упередження було цілком зайве. Першим номером йшов один з найтрудніших смичкових квартетів Л. В. Бетховена — оп. 18 № 4 c-moll у виконанні п. к. З. Комінека — 1 скрипка, О. Терлецького — 2 скрипка, О. Сабадаша — альт і П. Кравченко — віолончель.

З чотирьох частин квартету більш усього враження зробила 1-ша частина “Allegro moderato” й особливо найтрудніша остання — “Allegro alla breve”, де виконавці виявили багату техніку при соковитому виконанню, із розумінням речі і стилю. Друга і третя частини — “Scherzo” і “Menuetto” вийшли трохи слабше: темп “Scherzo” був взятий занадто повільний, завдяки чому ця частина трохи розпливлась і ритміка менуету в декотрих місцях була нерівна» [5, с. 4].

Взагалі враження від концертів, які організував і в яких брав участь Комінек, у слухачів складалось позитивне і дуже приємне. За свідченнями старших осіб, сучасників музиканта, котрі ще його пам’ятають, глядачі ходили на концерти цілеспрямовано, для того, щоб послухати віртуозну гру скрипаля Комінека або виступ ансамблю під його орудою.

А. Петренко зазначає: «Особливо ж квартет показав свою зіграність і чутливість у виконанню “Andante cantabile” Чайковського з його першого струнного квартету D-dur. Переходи від crescendo до piano і саме piano були чудові, а остання частина — соло 1-ї скрипки з акомпанементом pizzicato була надзвичайна по красі виконання і чутливості виконавця п. Комінека.

Далі у програмі прозвучала “Ave Maria” Бах-Гуно для сопрано, скрипки, віолончелі, роялю й фісгармонії. Соло проспівала п. Павловська, учениця відомого в Кам’янці співака В. Дальського-Рибальченка; ...акомпанемент інструментів дуже гарно відповідав голосовим даним співачки, і вся річ “Ave Maria” була одним з кращих номерів програми і, до слова сказати, нечастим у місті Кам’янці» [5, с. 4].

Критик висловлював загальну думку шанувальників музичного мистецтва щодо стилю, техніки виконання та експресії скрипаля, який був носієм традицій чеської скрипкової школи. Про насолоду від майстерності його виконання йшлося на багатьох зустрічах митців — і не лише музикантів. Комінек став гордістю й музичною окрасою старовинного Кам’янця.

Стаття продовжується наступними реченнями: «Гарно була виконана п. п. Комінеком і Терлецьким Серенада для двох скрипок. Гарний тон, художні нюанси, щире чуття, котре було вкладено виконав-

цями, зробили з простої самої по собі речі художній номер» [5, с. 4].

Варто зауважити, що автор статті плутається у прізвищах композиторів, але вдається зрозуміти, що Комінек виконав соло два твори: фантазію «Фауст» Гуно-Сарасате і «Циганські танці» угорського композитора Тівадара Нашеза.

Ще в одній статті «Лицар скрипки» музичного критика А. Житкевича міститься відгук про гру Комінека. «Керований ним оркестр став палким пропагандистом музики у нашому місті. Він влаштовував великі концерти духової музики. Серед різноманітних творів композиторів-класиків, виконуваних оркестром, нерідко звучали українські народні пісні і танці в аранжировці диригента... Коментуючи його виступи як соліста, газети одностайно відзначали його надзвичайну техніку, соковитість звуку, чистоту інтонування та високу культуру виконання музичних творів» [2, с. 3].

У цілому, в статтях «Вечір камерної музики» та «Лицар скрипки», як і в інших матеріалах, а також згадках людей, що його пам'ятають, відмічені наступні характерні особливості виконавства Зденека Комінека:

- харизма, що захоплювала і справляла на глядачів надзвичайне враження;
- віртуозна техніка пальців і смичка;
- повний, густий тон гри, барвистість й наповненість звуку;
- абсолютна чистота і мелодійність звучання;
- дещо романтизована манера виконання;
- чистота інтонування;
- вишуканість у виконанні подвійних нот, акордів, флажолет, стакато;
- художнє виконання, артистизм;
- легкість, вільне ненав'язливе володіння інструментом;
- високий професіоналізм, культура подачі й виконання музичних творів.

Виконавство маестро, безумовно, знаходилося на найвищому фаховому рівні і могло задовольнити найбільш вимогливі смаки як шанувальників музичного мистецтва, так і колег-музикантів. Фахова майстерність Зденека Комінека була всеохоплюючою і бездоганною.

**Висновки.** Таким чином, факти творчої діяльності чеського музиканта-скрипаля Зденека Комінека дають можливість говорити про вплив його особистості на стан музичної культури Поділля, що здійснювався як важлива складова культурно-історичного процесу в подільському регіоні. Варто зазначити його активну роботу у сфері популяризації музичного мистецтва шляхом викладання у навчальних закладах міста, участі в концертах, різноманітних заходах, заохоченні слухачів власним прикладом до дієвого підняття рівня духовної, культурної, зокрема музичної, освіти населення регіону. Життя і творчість Зденека Комінека належить своєму часові і багато в чому визначає характерний для

кінця XIX — першої половини XX ст. дух пошуків національного коріння, прагнення до самобутності музичного висловлення духовних ідеалів. Саме на подільському музичному ґрунті митець сформував свій характерний стиль, відкрив нову, оригінальну сторінку в українському мистецтві першої половини XX ст. Ідейність, народність, реалізм стали головними гаслами демократично налаштованих митців цього часу. Правдивість життєвої мелодії, незмінна емоційна наснаженість, витонченість і яскравість професійної діяльності характеризують найкращі твори сходинки митця.

Даний матеріал доповнить лекційні курси з «Історії української музики», «Української музичної педагогіки» і «Музичної освіти на Поділлі», розширить тематику для написання рефератів та курсових робіт. Стаття дозволяє в більш повному обсязі відтворити одну зі сторінок історичного становлення подільської культури на прикладі діяльності чеського музиканта Зденека Комінека, не порушуючи в цілому загальної концепції розвитку музичної культури подільського регіону.

#### Література:

1. Гольдман А. Музыкальная школа О. Д. Ганицкаго (1903–1913) [Текст] / А. Гольдман. — Каменец-Подольск : тип. Б. В. Вайнбаума, 1913. — С. 32.
2. Житкевич А. Лицар скрипки / Анатолій Житкевич // Прапор жовтня. — 1972. — 11 травня. — № 74. — С. 3.
3. Клейн Э. Г. Из истории военных оркестров Костромского края [Текст] / Эдуард Клейн. — Кострома : ДиАр, 2010. — С. 64, 118.
4. Лошков Ю. І. Диригентське оркестрове виконавство в контексті української культури XVIII–XIX ст. [Текст] : дис. ... доктора мист. : 26.00.01 / Ю. І. Лошков ; Харківська державна академія культури. — Харків, 2008. — 379 с.
5. Петренко А. Вечір камерної музики [Текст] / А. Петренко // Наш шлях. — 1920. — 13 червня. — С. 4.
6. Приватний архів Анатолія Прияна (ПААП) — Оголошення в газетах [Текст] // Збірка світлин та особистого архіву родини Комінеків.

#### References:

1. Goldman, A. (1913). *Muzikalnaya shkola O. D. Ganitskago (1903–1913)* [Musical School of O. D. Ganitskiy (1903–1913)]. (p. 32). Kamenets-Podolsk : tip. B. V. Vaynbauma. (In Russian).
2. Zhytkevych, A. (1972, June 11). *Lytsar skrypky* [Knight of the Violin]. *Prapor zhovtnya — Flag of October*, 74, 3. (In Ukrainian).
3. Kleyn, E. G. (2010). *Iz istorii voyennykh orkestrrov Kostromskogo kraja* [From the History of the Military Orchestras of the Kostroma Region]. (pp. 64, 118). Kostroma : DiAr. (In Russian).
4. Loshkov, Yu. I. (2008). *Dyryhentske orkestrrove vykonavstvo v konteksti ukrayinskoyi kultury XVIII–XIX st.* [Conductor's Orchestral Performance in the Context of Ukrainian Culture of the XVIII–XIX Centuries]. *Doctor's thesis*. Kharkiv. (In Ukrainian).
5. Petrenko, A. (1920, June 13). *Vechir kamernoyi muzyky* [Evening of Chamber Music]. *Nash shlyakh — Our Way*, 4. (In Ukrainian).
6. Pryvatnyy arkhiv Anatoliya Pryyana (PAAP) — Oholoshennya v hazetakh [Private archive of Anatoly Pryyan (PAAP)]. (n. d.). *Zbirka svitlyn ta osobystoho arkhivu rodyny Kominek — The collection of photographs and personal archive of family Cominek*. (In Ukrainian).